

ΕΙΔΙΚΟ ΑΡΘΡΟ

Η ορολογία στα σύγχρονα ελληνικά

Δημήτρης-Σόλων Γ. Γεωργόπουλος

...πάρεξ ελευθερία και γλώσσα
Διονύσιος Σολωμός, 1798-1857

Πρόσφατα δημοσιεύτηκε στην εφημερίδα Ελευθεροτυπία το γράμμα αναγνώστη της, με τις παρατηρήσεις του για τα γλωσσικά και συντακτικά λάθη των εκφωνητών, των αναλυτών, των σχολιαστών, των συντακτών του ραδιόφωνου και της τηλεόρασης: «Ακούγεται συνεχώς τρεισήμισι ή τεσσερισήμισι χρόνια, ή ποσοστά αντί του ορθού τριάμισι, ή τεσσεράμισι, όπως αντίστοιχα δεν μπορούμε να λέμε τριάμισι ώρες ή χιλιάδες ή μονάδες, αλλά τρεισίμισι ώρες, χιλιάδες ή μονάδες. Πιο συχνά ακούμε για αποκατάσταση της βλάβης ή για αποκατάσταση των πυρκαγιών. Οι βλάβες διορθώνονται ή επισκευάζονται και οι πυρκαγιές σβήνονται ή δεν σβήνονται. Αποκαθίσταται η λειτουργία, η υγεία, η ηλεκτροδότηση, η κυκλοφορία κ.λπ. Ο μη ενημερωμένος δεν είναι ανημέρωτος αλλά ανενημέρωτος και σίγουρα δεν γίνεται μεγένθυση ενός προβλήματος αλλά μεγέθυνση, όπως δεν λέμε Σεπτέμβριος αλλά Σεπτέμβριος και λέμε Οκτώβριος και όχι Οκτώμβριος!»¹.

Ο Καθηγητής Εμμ. Κριαράς σε συνέντευξή του στην ίδια εφημερίδα το 2005 δήλωνε ότι: «Καθημερινά είμαστε μάρτυρες των πολυποίκιλων λαθών που διαπράττονται στον τύπο, στην τηλεόραση, στην επιστημονική γλώσσα, σε κάθε γλωσσική μας εκδήλωση. Καθρέπτης της πνευματικότητας ενός λαού και βέβαια των μορφωμένων του λαού είναι η σωστή χρησιμοποίηση της γλώσσας»². Αυτό βέβαια είναι ένα φαινόμενο που καταγράφουμε όλοι μας και που καθιστά επιτακτική την ανάγκη να συμβάλουμε όλοι στο να μιλάμε και να γράφουμε σωστά ελληνικά.

Πρόσφατα στην Ελληνική Αγγειοχειρουργική ο Καθηγητής Μ. Σέχας σχολιάζοντας την χρησιμοποίηση όρων στα ελληνικά έγραφε: «Όσο μιλάμε και γράφουμε τη γλώσσα μας, ας προσπαθήσουμε να τη χρησιμοποιούμε σωστά»³.

Ενδεικτικά αναφέρω ένα-δύο παραδείγματα, όπως: γηπεδικό πρόβλημα αντί, του πρόβλημα γηπέδου, οδική ζωή αντί του ορθού ζωή στους δρόμους και τα: αορτικά ανευρύσματα, ενδαρτηρεκτομή και περιστατικό αντί του ορθού ανευρύσματα της αορτής, ενδαρτηρικεκτομή και περίπτωση αρρώστου.

Δρ Πανεπιστημίων Βόννης
και Αθήνας

Τι εννοούμε όμως όταν λέμε «σωστά» ελληνικά; Υπάρχουν δύο παράμετροι. Ο ένας είναι η γνώση και η χρησιμοποίηση της ορθογραφίας, της γραμματικής, της σύνταξης των προτάσεων και των εννοιών της γλώσσας. Η δεύτερη παράμετρος είναι οι όροι, η σωστή ορολογία.

Όποιος ασχολήθηκε με τη μετάφραση, τη μεταφορά ενός επιστημονικού, ενός φιλολογικού ή φιλοσοφικού ιδιαίτερα κείμενου στα σύγχρονα ελληνικά, διαπιστώνει την τρομερή ένδεια της ελληνικής γλώσσας από την άποψη των όρων, του λεξιλογίου.

Δυστυχώς, οι Έλληνες αφού δημιούργησαν τη φιλοσοφία, την πολιτική και τη δημοκρατία και την έδωσαν στους άλλους, έμειναν για δεκαπέντε αιώνες χωρίς φιλοσοφία⁴.

Κατά τον Κ. Καστοριάδη⁴ δύο είναι οι λόγοι γι' αυτή την κατάσταση. Ο πρώτος είναι η σχεδόν πλήρης διακοπή, η αφάνιση της αφηρημένης φιλοσοφικής σκέψης από την εποχή των νεοπλατωνικών φιλοσόφων του 4ου-5ου μ.Χ. αιώνα ως τη σημερινή εποχή. Η κληρονομία της ελληνικής φιλοσοφίας από τη Δύση και κατόπιν η δυτικο-ευρωπαϊκή φιλοσοφική αναγέννηση βάδισαν παράλληλα με τη δημιουργία όρων και ιδεών. Ελάχιστοι από τους όρους αυτούς μεταφράστηκαν ή αποδόθηκαν στα σύγχρονα ελληνικά. Η σκέψη όμως και η γλώσσα, όπως είναι γνωστό, είναι αδιάσπαστες και αχώριστες. Ο δεύτερος λόγος είναι ότι δεν καταγράψαμε, δεν παραδειγματιστήκαμε από το φαινόμενο που παρατηρείται στις ξένες γλώσσες, οι οποίες έχουν πάρει και χρησιμοποιούν όλες τις (αρχαίες) ελληνικές ρίζες πλάι στις δικές τους. Όσες δεν τις είχαν ήδη πάρει, τις παίρνουν συνεχώς. Κάθε χρόνο δημιουργούνται δεκάδες καινούργιοι διεθνείς, επιστημονικοί και αφηρημένοι όροι, περίπου όλοι παράγωγα ελληνικών ριζών.

Στην Ελλάδα επικράτησε για εκατόν πενήντα χρόνια ένας συντηρητισμός, αρχικά καθαρευουσιάνικος που απαγόρευε τη χρησιμοποίηση άλλων ριζών εκτός από μερικές αρχαίες ελληνικές και αργότερα ένας δημοτικιστικός που απαγόρευε τη χρησιμοποίηση αρχαίων ελληνικών ριζών. Η ταυτότητα όμως και η οντότητα μιας γλώσσας δεν κρίνεται από την προέλευση των ριζών. Βρίσκεται στο καθολικό νόημα της γλώσσας, στη ζωή, στην ικανότητα να αφομοιώνει, να πλουτίζει, να αλλάζει μένοντας η «ίδια»⁴.

Σήμερα χρειαζόμαστε ένα πλήθος από καινούργιους όρους. Από που θα βγουν, από που θα τους πάρουμε, πώς θα τους δημιουργήσουμε;

Ο Κ. Καστοριάδης⁴ αναφερόμενος ειδικότερα στην «αφηρημένη» γλώσσα της φιλοσοφίας και της κοινωνικο-οικονομικής σκέψης, προτείνει τρεις πηγές. Η πρώτη είναι η χρησιμοποίηση ελληνικών και ιδιαίτερα αρχαίων λέξεων που αποφασίζουμε να τους δώσουμε παραπλήσια ή συγγενική σημασία. Η δεύτερη είναι η παραγωγή νέων όρων σύμφωνα με τους κανόνες της ελληνικής γλώσσας, από ρίζες που ήδη υπάρχουν και η τρίτη είναι η χρησιμοποίηση ξένων και ιδιαίτερα λατινικών ριζών με εξελληνισμένη μορφή. Οι ξένοι χρησιμοποιούν ελληνικές ρίζες και αυτούσιες ελληνικές λέξεις.

Η Καθηγήτρια της γλωσσολογίας Η. Walter στο πρόσφατο βιβλίο της «Η περιπέτεια των γλωσσών της δύσης» γράφει ότι «για το σύνολο των γλωσσών του δυτικού κόσμου όλα συμβαίνουν ως οι ελληνικές ρίζες να αποτελούν το κοινό τους αγαθό»⁵.

Οι λατινικές, οι φράγκικες, οι ιταλικές, οι αραβικές και οι τούρκικες λέξεις στα σύγχρονα ελληνικά είναι χιλιάδες και χωρίς αυτές δεν θα μπορούσαμε να μιλάμε. Συνήθως πρόκειται και για λέξεις που ήδη υπήρχαν στα αρχαία ελληνικά και επέστρεψαν στα σύγχρονα μέσω της γαλλικής ή της αγγλικής, όπως γράφει ο Καθηγητής FR Adrados στο βιβλίο του «Ιστορία της ελληνικής γλώσσας»⁶. Αυτή η εισαγωγή ξένων ριζών έχει αρχίσει από τους πανάρχαιους χρόνους και δεν σταμάτησε ποτέ, συνεχίζεται μέχρι και σήμερα⁴. Και ο Adrados προσθέτει ότι «είναι μια παραδοξολογία της ελληνικής γλώσσας, το ότι αφού δάνεισε στις δυτικές γλώσσες τόσα στοιχεία και τα έχασε η ίδια, τα ανέκτησε αργότερα από αυτές»⁶.

Έτσι, άθελά μας φθάνουμε στο ερώτημα πότε μια λέξη είναι ελληνική; Η λέξη είναι ελληνική όταν τη χρησιμοποιεί ο ελληνικός λαός⁴. Ο λαός όμως δεν κάνει άμεσα ή έμμεσα πυρηνική φυσική ή βιολογία ή φιλοσοφία. Ο αρχαίος ελληνικός λαός δεν έλεγε εντελέχεια* ή μετακόσμια**. Λέει ο σημερινός ελληνικός λαός πρωτόνιο, ηλεκτρόνιο, χρωματόσωμα; Όχι, τις λέξεις αυτές δεν τις έφτιαξε ο ελληνικός λαός, ούτε οι Έλληνες επιστήμονες. Τις έφτιαξαν οι Φράγκοι χρησιμοποιώντας ελληνικές ρίζες και τις δανειστήκαμε εμείς σήμερα, οι ειδικοί. Η λέξη «οργανισμός» δεν είναι ελληνική, την έφτιαξαν οι Φράγκοι και την ξαναπήραν οι δικοί μας λόγιοι⁴.

* Αριστοτελικός όρος: η ζωτική αρχή, η δημιουργούσα και διέπουσα τα οργανικά όντα

** πέραν του κόσμου τούτου, πέραν της παρούσης ζωής

Δ. Δημητράκου, Μέγα Λεξικόν όλης της Ελληνικής Γλώσσας. Δομή ΑΕ, Αθήνα 1964; σελ. 2584 και 4611.

Αντίθετα, από την αρχαία ελληνική λέξη ερνος/ερνούμαι, που σημαίνει βλαστάρι/βλαστώνω, αναδίδω, φτιάχτηκε στα λατινικά η γνωστή μας λέξη hernia⁷, η κήλη. Η καθιερωμένη στα ελληνικά λέξη μπάνιο δεν είναι ελληνική! Την πήραμε από τους Φράγκους και αυτοί από τους Λατίνους που έλεγαν balneum, που προέρχεται από το ελληνικό βαλανείον. Θα μπορούσαμε να πούμε ότι η λέξη είναι «ελληνική», αλλά αυτό θα ήταν λάθος. Η λέξη είναι φράγκικη. Το βαλανείον δεν μεταμορφώθηκε μέσα στην εξέλιξη της ελληνικής γλώσσας σε μπάνιο. Το βαλανείον εξαφανίστηκε και αργότερα δανειστήκαμε εμείς το μπάνιο⁴.

Αν όμως εμείς επιμένουμε στο δικαίωμά μας να ξαναδανειζόμαστε από τους ξένους μόνο λέξεις που αυτοί έχουν φτιάξει από ελληνικές ρίζες και καμία άλλη, τότε θα μας λείπουν πάντα όροι. «Το ελληνικό λεξιλόγιο παρουσιάζει μια “ζωντανή” εικόνα, γεμάτο με κάθε είδους δάνεια και λέξεις που φαίνονται ελληνικές, αλλά που δεν υπήρξαν ποτέ ή ποτέ δεν σήμαιναν αυτό που σημαίνουν», λέει ο Καθηγητής Francisco Adrados⁶.

Από την άλλη μεριά το να αρνηθεί κανείς τις λατινικές, τις φράγκικες, τις τούρκικες κ.λπ. λέξεις που αφθονούν στα σύγχρονα ελληνικά, ισοδυναμεί με το να απαρνηθεί κανείς είκοσι αιώνων ιστορία του ελληνικού λαού⁴.

Τέλος, θα πρέπει επίσης να λεχθεί ότι οι καινούργιες αυτές λέξεις ή όροι, είτε παραγόμενοι από ελληνικές ρίζες, είτε από ξένες ρίζες είναι δυνατόν να ξενίσουν ή να εκνευρίσουν τον αναγνώστη που δεν θα τις «καταλάβει». Εκνευρίζεται όμως αυτός που διαβάζει ένα εκλαϊκευμένο βιβλίο φυσικής ή βιολογίας όταν συναντά τους όρους πρωτόνιο, χρωματόσωμα; Όχι. Το πρόβλημα της «κατανόησης» ενός καινούργιου όρου, όπου δεν δίνεται ρητά εξήγηση της λέξης, ξεπερνιέται αφού ο καινούργιος όρος φωτίζεται προοδευτικά από τα συμφραζόμενα και από τη χρησιμοποίησή του⁴.

Για το λόγο αυτό χρειάζεται μεγάλη προσοχή και έχει μεγάλη σημασία οι ξένοι όροι να μεταφέρονται, να μεταφράζονται ή να αποδίδονται στα ελληνικά σωστά. Μεγάλη είναι η ευθύνη όλων μας και ιδιαίτερα η δικιά μας που είμαστε μεγαλύτεροι στην ηλικία. Μια τέτοια προσπάθεια να μιλάμε και να γράφουμε σωστά ελληνικά είναι και ατομική και συλλογική.

Η Ελληνική Αγγειοχειρουργική Εταιρεία θα μπορούσε να οργανώσει σε συνεργασία με τις άλλες Εταιρείες ή και μόνη της μια ομάδα εργασίας στελεχών της, που ειλικρινά ενδιαφέρονται, σε συνεργασία με ειδικούς και να συμβάλλει στη διαμόρφωση και την καθιέρωση όρων

κοινής αποδοχής σε σωστά σύγχρονα ελληνικά.

Διεύθυνση αλληλογραφίας

Δημήτρης-Σόλων Γ. Γεωργόπουλος, Δρ Πανεπιστημίων Βόννης και Αθήνας
Πανδώρας 3, 145 65 Εκάλη
Τηλ.: 210 8132481, 210 8134972

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. Παλαιολόγος Α. Κλ. Παρατηρήσεις για τα λάθη στην ελληνική γλώσσα. Εφημερίδα Ελευθεροτυπία, Οκτώβριος 2007.
2. Κριαράς Εμμ. Δεν υπάρχει γλωσσικό ζήτημα, υπάρχουν γλωσσικά προβλήματα. Συνέντευξη στη Ιων. Κλεφτόγιαννη. Εφημερίδα Ελευθεροτυπία, Απρίλιος 2005.
3. Σέκας Μ. Γράμμα προς τη Σύνταξη. Ελληνική Αγγειοχειρουργική. Τεύχος 5, Αθήνα 2006.
4. Καστοριάδης Κ. Η Φανταστική θέσμιση της Κοινωνίας-Εισαγωγικό Σημείωμα για το γλωσσάρι της μετάφρασης. Εκδόσεις Πάππα, Αθήνα 1985, β' έκδοση.
5. Walter H. Η περιπέτεια των γλωσσών της Δύσης. Η προέλευσή τους, η ιστορία τους, η γεωγραφία τους. Εκδόσεις Ενάλιος, Αθήνα 2007.
6. Adrados FR. Ιστορία της Ελληνικής Γλώσσας. Από τις απαρχές ως τις μέρες μας. Εκδόσεις Παπαδήμα, Αθήνα 2003.
7. Pschyrembel W, Klinisches Wörterbuch mit Klinischen Syndrome. Auflage Walter de Gruyter & Co. Berlin 1969; p. 185-250.

ΣΧΕΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. Burckardt E. Γιατί πρέπει να μάθουμε ελληνικά. Στο Δ-Σ Γ Γεωργόπουλος & Δ-Ρ Ν Σταράμος (Επιμ) Εκπαίδευση στην Αγγειοχειρουργική. Συνθήκες-Απόψεις-Προτάσεις Εκπαιδευτών-Εκπαιδευόμενων. Έκδοση Αγγειοχειρουργικού Τμήματος, Κωνσταντοπούλειο-Αγία Όλγα, Αθήνα 2006.
2. Κοπιδάκης ΜΖ (Επιμ). Ιστορία της Ελληνικής Γλώσσας. Ελληνικό Λογοτεχνικό και Ιστορικό Αρχείο. Αθήνα 2000.
3. Τριανταφυλλίδη Εμμ. Νεοελληνική Γραμματική (της Δημοτικής). Ανατύπωση της Έκδοσης ΟΕΣΒ 1941. Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών. Ίδρυμα Μανόλη Τριανταφυλλίδη. Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης. Θεσσαλονίκη 2002.
4. Χριστίδη Α-Φ. Ιστορία της αρχαίας ελληνικής γλώσσας. Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών. Ίδρυμα Μανόλη Τριανταφυλλίδη. Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης. Θεσσαλονίκη 2005.
5. Χριστόπουλος ΠΦ. ...πάρεξ ελευθερία και γλώσσα, στο Δ-Σ Γ. Γεωργόπουλος & Δ-Ρ Ν Σταράμος (Επιμ). Εκπαίδευση στην Αγγειοχειρουργική. Συνθήκες-Απόψεις-Προτάσεις Εκπαιδευτών-Εκπαιδευόμενων. Έκδοση Αγγειοχειρουργικού Τμήματος Κωνσταντοπούλειο-Αγία Όλγα. Αθήνα 2006.